

går, vil mere definitivt kunne vise, om der er nogen træk ved kilderne, der ikke fyldestgørende vil kunne forklares i den antagelse, at Hedtofts engagement i forhandlingerne om nordisk forsvarsforbund ikke primært sigtede mod at blokere en lang opslidende indre kontrovers om tilslutning til en vestlig forsvarsalliance.

Med jævne mellemrum stiller Robert Pedersen spørgsmål om de politiske ledes forhold til opinionen i parti og befolkning. I et længere afsnit går han ind på Staunings modstand mod fremsættelsen af afrustningsforslag i den første socialdemokratiske regering, hvortil han anfører lange passager fra Bordings tidligere offentliggjorte dagbog. Han tager problemet op for udviklingen i trediverne og slutningen af fyrerne. Men man noterer sig, at han øjensynlig står lige så famlende over for det som mangan historiker. Skal man også undres, eller ligger der i disse nålestik en særlig polemisk strategi?

For et socialreformatorisk parti måtte det være naturligt at ofre forsvarspolitikken ringe opmærksomhed og prioritere den lavt. Det måtte alene prisen tilsige. Så længe man mobiliserede medlemmer og vælgere med henblik på en magtovertagelse, kunne forsvarspolitiske overvejelser helt tilpasses den folkelige agitations krav. Og det blev de. Den folkelige agitation rummede adskillige rimelige antagelser, som kunne bruges efter forgodtbefindende. Med den første magtovertagelse meldte sig også tegn på andre forsvarspolitiske overvejelser. I første omgang virkede imidlertid den foregående periodes agitation stadig forpligtende. Efter den anden magtovertagelse blev betænkkelighederne fremført med fornyet styrke, men uden større gennemslag, fordi regeringspartieren stadig holdt fast ved teorien om,

at et militært forsvar i sig selv ville virke udæskende. Og måske især fordi der ganske enkelt ikke fandtes nogen realistisk alliancekonstellation over for Tyskland. Erfaringerne fra besættelsen bevirkede, at det hidtil gældende sikkerhedspolitiske dogme blev stillet på hovedet; et militært tomrum ville i spændte situationer tiltrække militære angreb, hvis det da ellers var af en vis strategisk betydning. Ud fra denne erkendelse tilsluttede Norge med Danmark i kølvandet sig Nato, da i slutningen af fyrerne stormagternes interesse i det skandinaviske område på ny følte lovlig nærgående, for som Halvdan Koht havde udtrykt det: »dersom ingen udvej længere fandtes til at stå udenfor, så måtte man i hvert fald vælge den rette side.«

Johan Peter Noack

Michael H. Clemmesen: *Jyllands landforsvar fra 1901 til 1940*. Et studie på langs af planlægningen samt en vurdering af denne planlægnings forhold til den politiske hensigt med forsvaret. (udg. af forfatteren). Var. pag., ca. 300 s.

Selv om forfatteren er lærer i krigshistorie ved Hærens Officersskole, er det ikke en traditionel krigshistorie, han har skrevet, men derimod en undersøgelse af, hvad han kalder »fredens friktion«, nærmere bestemt den operative planlægning i fredstid og de manglede problemer, den rejser internt i forsvaret og mellem forsvaret og politikerne. »Formålet med denne afhandling er først og fremmest at beskrive, hvorledes de direkte involverede militære myndigheder forberedte det jyske forsvar på det givne styrkemæssige grundlag« (s. 2). Det er første gang, nogen har givet sig i kast med en sådan opgave på dansk grund, men forfatte-

ren har som tidligere tjenestegørende ved forsvarets langtidsplanlægningsgruppe og som uddannet faghistoriker de bedste forudsætninger for at løse den.

Bogen indeholder først og fremmest en meget grundig militærfaglig analyse af den militære planlægning af Jyllands forsvar fra århundredskiftet og frem til 1940. Hovedsigtet er at redegøre for planlæggerens taktiske og strategiske opfattelser og den måde, de løste deres ofte utaknemmelige opgave på; i to korte afsnit vedrørende henholdsvis 1. verdenskrig og 1940 tages der dog også stilling til planlægningens realisme i forhold til den faktiske ydre trussel. Fremstillingen er meget overskueligt illustreret med kort og diagrammer og belagt med omfattende kildehenvisninger, i alt væsentligt til ikke tidligere benyttede arkivalier fra Hærens Arkiv. Af denne grund har forfatteren også bevidst valgt at citere ekstensivt fra sit materiale, en disposition, som dog ikke altid fremmer den mere forudsætningsløse læsers overblik og forståelse.

Ved at tage den militære planlægningsproblematik op supplerer bogen den mere traditionelle forsvarspolitiske forskning, der har koncentreret sig om at undersøge de politiske intentioner med forsvaret og fastlæggelsen af de overordnede ressource- og organisationsmæssige rammer for dette. Normalt interesserer historikere sig ikke for, hvorledes intentionerne omsættes i praksis – hvis de da i det hele taget bliver det! Det er en af bogens væsentlige resultater, at den påviser, hvorledes der i hele den behandlede periode var væsentlige diskrepanser mellem det danske forsvars teori og dets praksis, et forhold, der både skyldtes politikernes mangel på præcise anvisninger til militæret og dettes uvilje mod at følge de politisk fastlagte præmisser.

Analysen af dette centrale punkt er

dog mere antydende end direkte dokumenterende. En egentlig sammenlignende undersøgelse af strategiske grundopfattelser hos de politiske og militære beslutningstagere ville klare, end tilfældet er, have underbygget dette forhold samt belyst, hvori forskellene bestod. Det ville ligeledes have perspektiveret undersøgelsen yderligere, hvis diskussionen af den jyske forsvarsplanlægning i højere grad havde været relateret til den samlede nationale forsvarsplanlægning. En sådan kobling til de overordnede præmisser finder sted i det afsluttende kapitel, men det er næsten for sent for den mere forudsætningsløse læser.

Så vidt en sådan kan vurdere det, er bogen militær-fagligt helt i orden, et forhold, der også turde fremgå af, at Det krigsvidenskabelige Selskab har tildelt den Saint Germain medaljen i sølv. Den er præget af sikre vurderinger af militære og politiske forhold, et bredt overblik og en kompetent behandling af et yderst omfattende empirisk datamateriale.

Bogens anlæg er som nævnt deskriptivt i den forstand, at den primært refererer indholdet af den foretagne planlægning. Den rummer dog også forklarende elementer, f.eks. vedrørende de overordnede forudsætninger for et heldigt forsvar af den jyske halvø, hvor der påvises tre afgørende faktorer: stedet for forsvarets påbegyndelse (nord eller syd for Kongeåen), spørgsmålet om søherredømmet omkring halvøen samt styrkeforholdet til en eventuel angriber.

Derudover sigter fremstillingen mod at udskille og påvise nogle overordnede forsvarspolitiske grundopfattelser bag planlægningen, nemlig brohovedforsvaret, eksistensforsvaret, periferiforsvaret og kyst- og grænsebevogtningen. Disse er analytiske kategorier, altså forfatterens egne redskaber til be-

skrivelse af sit emne, og ikke generalernes og politikernes formulering af deres intentioner. Så nyttig den end er, er denne begrebsdannelse ikke uden problemer. Clemmesen undlader f.eks. at relatere den til tilsvarende forsøg, f.eks. Troels Finks nok så kendte skelnen mellem eksistens- og neutralitetsforsvaret som koncept. De analytiske kriterier, der ligger til grund for begreberne, er heller ikke lige klare eller operationaliserbare, hvilket bl.a. fører til visse overlappingsproblemer mellem kategorierne brohoved- og eksistensforsvar. Det ville formentlig have været mere hensigtsmæssigt at slå de to sidstnævnte koncepter sammen, fordi kriteriet for at skille dem, mulighed for hjælp udefra (fra allierede og/eller andre landsdele), i sig selv er uklart. Endelig forekommer den teoretiske berettigelse af begreberne mindre, når der tales om koncepterne bag et regionalt end bag et nationalt forsvar, hvorom man normalt anvender den slags begreber.

Bogen er en meget kompetent, men ikke helt let læst gennemarbejdning af et meget komplekst, omfattende og vanskeligt overskueligt stof. Den rummer en lang række interessante problemstillinger og kaster på en lang række punkter et interessant sidelys ind på periodens sikkerhedspolitik. Ikke alle bogens intentioner er forløst eller formidlet, hvilket blot understreger behovet for yderligere, gerne mere afgrænsede studier af sammenhængen mellem politik og planlægning i og omkring dansk forsvar.

Bogen findes ikke i handelen, men kan lånes gennem de større biblioteker.

Nikolaj Petersen

Erik Halvorsen: *Et moderne menneske. Om Arne Sørensen indtil 9. april 1940.* (Samleren, 1982). 176 sider.

Højskolemanden, mag.art. Erik Halvorsen (f. 1915), der var Arne Sørensens værkfælle fra midt i 1930'erne, har sat sig for i et to-bindsværk at riste sin ven en minderune. I det foreliggende første bind gives der ingen oplysning om kildematerialet, men fremstillingen bygger øjensynligt på Arne Sørensens egne publikationer, hans arkiv, samtaler med hans enke og forfatterens hukommelse. Citaterne er mange og lange, og det havde været ønskeligt, om forfatteren i højere grad havde forsøgt sig med analyser. Læseren må for ofte stille sig tilfreds med Arne Sørensens egne forklaringer, hvorved bogen kommer til at virke som et forsvarsskrift. Hermed er ikke sagt, at forfatteren er uredelig. Man får så vist et billede af den søgende, flakkende og utålmodige sjæl, Arne Sørensen var. Til gengæld skæres der efter min mening ikke ind til benet, når det gælder at forklare, hvorledes Arne Sørensen den ene dag kunne være kulturradikal PH-fan, den næste en slags åndelig urfader til Kristeligt Folkeparti. Ej heller gives der tilstrækkelig forklaring på hans holdning til samarbejde med de autoritære højrefløjsgrupper og hans deltagelse i det nazistiske »Nordische Gesellschaft«s møde i Lybæk i 1938. Arne Sørensen var ikke nazist, men i utålmodighed over, at han intet følge fik, var han en tid temmelig langt borte fra en almindelig demokratisk linje. Og det var næppe alene senere rektor Paul Holts skyld, hvad forfatteren undskyldende lægger op til. Det var i denne fase Niels Banke, W.F. Hellner og P. Nyboe Andersen vendte sig fra Arne Sørensen og Dansk Samling. Arne Sørensen var en usædvanlig naturbega-